

la cava

23^è Butlletí del Centre d'Estudis Històrics
de Sant Llorenç Savall

Novembre de 2015

SECCIONS

UNA PASSEJADA PER CONÈIXER

El sistema hidràulic medieval de la
Vall d'Horta

BARRAQUES DE VINYA

Els Fondos, Ermengol i Mascarell

CADA INDRET PEL SEU NOM

Comadran, no Can Comadran

EL DOCUMENT

1344-1669 El Burc merdós

LES CAVITATS DE LA VALL D'HORTA

LES FONTS DE LA VALL D'HORTA

ENTREVISTA

Joan Margenat Roma

Un esbós històric de la Vall d'Horta

Panoràmica de la Vall d'Horta des de Baiarols

CARTA AL NOU AJUNTAMENT

L'entitat LACERA (Cercle d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall) treballa per a conèixer millor i divulgar la rica història del nostre poble, des de la seva fundació l'any 2002.

Amb aquest noble i altruista objectiu editem amb periodicitat bimestral la revista LACERA, convoquem xerrades i col·laborem activament amb els diferents arxius i amb les entitats llorençanes i històriques d'arreu.

Una de les fonts principals per a la nostra tasca de recerca és l'Arxiu Municipal, el qual esperem que sigui ben aviat instal·lat en un espai més digne a la planta noble de l'edifici de l'antic Ajuntament, on disposem, als baixos, d'un local social.

Entre les nostres tasques habituals reproduïm i estudiem tot tipus de documentació particular (documents escrits, fotografies...) que els seus propietaris ens cedeixen. Des d'aquestes pàgines volem fer una nova crida per tal que les famílies del poble ens deixin reproduir els documents antics que conserven. No ens els quedem, tan sols els reproduïm.

La museïtzació de l'antiga bodega del Marquet de l'Era, situada a la planta del semisotà de l'actual seu de l'Ajuntament, podria ser una excel·lent manera de preservar i difondre la nostra història col·lectiva. També des de Lacera estem interessats i compromesos en la preservació del patrimoni llorençà antic i, en aquest sentit, reivindiquem la rehabilitació d'edificacions com el Molí de l'Agell, però sobretot, la de les restes del Castell de Pera, monument en el qual caldria completar l'excavació i també la consolidació d'allò que resta dels seus murs, de la torre de l'homenatge, la capella de Santa Maria, la sina... Considerem que per la seva situació estratègica i pel seu protagonisme en la història del poble, caldria interessar institucions com la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya en aquesta empresa. Una iniciativa important que caldria emprendre des de l'Ajuntament llorençà.

El Castell de Pera, com a construcció militar situada en una banda ben poc coneguda del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, i el seu agençament, podria contrapesar l'actual protagonisme, potser excessiu, del Monestir de La Mola.

Des de la nostra entitat volem agrair la col·laboració de totes les persones que ens fan costat i alhora ens posem a disposició de l'actual Consistori i de les entitats i persones de Sant Llorenç Savall que necessitin la nostra col·laboració.

lacera

Butlletí de l'entitat **LACERA**
Centre d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall

Adreça postal C/ Canigó, 16
08212 Sant Llorenç Savall

Any XIII - Núm. 23
Novembre 2015

Preu 3 €

Direcció Jaume Valls i Vila

Redactors Jordi Guillemt
Albert Vicens Llauredó

Correcció Adrià Baiona

Fotografies Arxiu Lacera
Albert Vicens Llauredó
Ricard Serra Gomis

Disseny risego/disseny

CARRERAS

A l'avinguda Catalunya, 29

Llibres, diaris, revistes, reprografia, targes de telèfon...
...i tot allò que necessiteu per a estudiar o recrear-vos.

Col·labora desinteressadament
en la difusió de la nostra revista. GRÀCIES

cada indret pel seu nom

ALBERT VICENS LLAURADÓ

COMADRAN, NO CAN COMADRAN

Una de les confusions més habituals a l'hora d'anomenar les masies del nostre país és l'habitual utilització del can o cal davant del nom de la casa. És prou sabut que, fa alguns segles, l'article masculí més utilitzat era "en", i d'aquí procedeix la forma "can" ("casa d'en"), mentre que, posteriorment, aquest article masculí va anar essent substituït per "el", i d'aquí va néixer la forma "cal" ("casa del"). Tanmateix, en altres llocs de Catalunya es va mantenir l'article el (o en femení la) en solitari com a forma més emprada en la toponímia dels masos. En el cas de Sant Llorenç Savall, la forma cal acostuma a ser utilitzada per a les cases del nucli urbà (cal Gregori, cal Tinot...) mentre que en el cas de les masies ha perviscut la forma simple, amb l'article el davant del topònim o, sovint, sense ni tan sols això. Alguns rètols de les masies de la Vall d'Horta instal·lats per la Diputació llueixen sistemàticament el can precedint el nom de la casa. És un error que cal esmenar si volem mantenir les formes toponímiques originals del nostre territori. Centrant-nos en la Vall d'Horta, els topònims correctes de les masies serien els següents:

- Sense article: Comadran, Pregona, Agramunt.
- Amb article el/la: la Roca, les Oliveres, el Romeu, la Muntada, el Marquet de les Roques, el Rossinyol.
- Amb la contracció can: can Brossa.

Gràfic extret d'un fullet divulgatiu, editat per l'Ajuntament, on es pot veure el relleu i la situació de la Vall d'Horta respecte al terme del poble

força planer, apte pel cultiu. Justament són aquestes dues característiques les que han fet, històricament, de la Vall d'Horta un indret ideal per a l'assentament humà. Una idoneïtat que va fer possible l'expansió de les masies a partir de l'edat mitjana.

TERRA DE MASIES I CASTELLS

Al llarg dels segles X i XI, coincidint amb el procés de feudalització del territori, comencen a bastir-se un bon nombre de masies a la vall. És justament en aquesta època quan apareix documentat per primera vegada el topònim Horta. Es tracta d'un document de donació generat pel monestir de Sant Llorenç del Munt l'any 1064 on els donants cedeixen unes propietats situades "en el comtat de Barcelona, en el terme de Lacera, en el lloc dit Orta, on habita Tramir" (2). L'etimologia del topònim fa una clara referència a la idoneïtat de la vall per al conreu degut a l'abundor d'aigua per al reg.

Les masies d'aquell primer període feudal eren habitatges menuts i de construcció simple, molt allunyats de les grans masies que creixerien a partir del segle XVI. Els pagesos que les habitaven eren només els propietaris del domini útil de les terres que treballaven i de les cases on vivien. Això vol dir que només tenien el dret a utilitzar-les, mentre que els propietaris del domini directe eren els senyors feudals. Aquest contracte comportava el pagament, per part del pagès, d'un seguit de censos en espècies o bé en diners. En el cas de la Vall d'Horta, el poder feudal basculava al voltant de dues institucions que, sovint, competien pel domini del territori: el monestir de Sant Llorenç del Munt i el Castell de Pera. No és l'objectiu d'aquest treball endinsar-se en les vicissituds d'ambdues institucions (veure números anteriors de Lacera), però és impor-

Fragment de ceràmica en garlandes localitzat a la Simanya Nova (Edat del Bronze). Museu d'Història de Sabadell.

Upicada al sud-oest del terme municipal de Sant Llorenç Savall, la Vall d'Horta constitueix un dels racons amb major valor paisatgístic i històric del Vallès Occidental. Habitada des de la prehistòria per l'ésser humà, la vall atresora masies, castells, monuments megalítics i un bon grapat de vestigis de les antigues activitats humanes vinculades a l'explotació dels recursos naturals.

Avui dia, a despit del terrible incendi forestal que l'asolà l'estiu del 2003, la Vall d'Horta continua essent un dels indrets més bells del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt. Un petit país que ens permet viatjar al passat.

ELS PRIMERS HABITANTS DE LA VALL

La Vall d'Horta fou el primer indret del municipi Llorençà on habità l'ésser humà. Si més no, i a manca d'altres vestigis que es puguin descobrir en el futur, atresora els únics jaciments clarament prehistòrics de la capçalera del Ripoll. La descoberta, l'estiu del 2005, del sepulcre megalític de Roca Sareny demostrà que els humans ja campaven per la vall, com a mínim (1), des del Ilunyà Calcolític (2200 a 1800 anys abans de Crist). La presència d'aquesta mena de construccions,

tan arrelades al territori i costoses de construir, posa de manifest l'existència d'una població estable a la zona. Cal pensar, doncs, que fa uns 4000 anys ja hi havia un poblat en algun indret de la vall. Lamentablement, és molt improbable que algun dia es pugui determinar exactament on s'ubicava. La descoberta de restes ceràmiques de l'Edat del Bronze (1800 a 700 anys abans de Crist) a la Cova Simanya i a les seves cavitats veïnes acaba de corroborar, per altra banda, aquesta presència humana tan reculada.

Aquesta ocupació humana tan matinerana no és d'estranyar si tenim en compte les característiques físiques de la Vall d'Horta: amb aigua abundant i un fons de vall

tant que no perdem mai de vista l'enorme influència que van tenir en la història del nostre poble. El Castell de Pera exercia el control sobre bona part de la Vall d'Horta no només a través de l'existència del castell pròpiament dit, sinó també mitjançant dues fortificacions secundàries que cobrien respectivament l'entrada i la capçalera de la vall. El castell roquer de Rocamur, enlairat al capdamunt de l'agulla del mateix nom, oferia una visió d'ocell sobre la part alta de la de la Vall d'Horta i la totalitat de la veïna Vall de Mur, mentre que la Torre de Lacera (actual Torrota de la Roca) cobria l'inici de la vall. La major part del temps, ambdues fortificacions eren sota la tutela del senyor del castell de Pera. Sembla ser que la comunicació entre els tres edificis es realitzava mitjançant fogueres (3). La xarxa que configuraven les tres fortaleses assegurava el control pràcticament absolut de les masies que cobrien la vall, però no era suficient per anular el poder que emanava del monestir de Sant Llorenç del Munt. Enlairat al cim de la Mola, el monestir benedictí allargava el seu braç fins alguns masos de la Vall d'Horta topant, sovint, amb el poder del Castell de Pera. El resultat fou que els masos de la capçalera de la vall (la Muntada, el Romeu, Pregona...) eren possessió del monestir mentre que els de la part baixa (la Roca, les Oliveres, Comadran, el Rossinyol...) ho eren del castell. Una solució de compromís, aplicada habitualment, era la divisió del domini d'un mas entre ambdós poders. Aquest mecanisme, conegut amb el nom d'in-

La masia del Romeu apareix documentada des d'inicis del segle XIII

divís, afectà a cinc masos de la vall, entre ells el Marquet i can Brossa, habitualment amb un repartiment d'un terç del domini per al senyor del castell de Pera i els altres dos terços per a l'abat del monestir. Un cas a banda el constitueix el mas d'Agramunt, durant un temps sota el domini del llunyà monestir de Montserrat.

ELS NOMS DELS MASOS

Els noms dels primers masos de la vall que apareixen a la documentació són estranys per a nosaltres. Caldrà arribar al segle XII i XIII per a poder identificar algunes de les masies que tots coneixem avui dia. La documentació d'aquella època permet identificar fins a dinou masos diferents escampats per la vall, és a dir, uns 85 habitants (4). Cal tenir present, com ja hem comentat més amunt, que es tractava de construccions molt humils, lluny de les grans edificacions que avui dia identifiquem com a masies. Per altra banda, cal tenir present que alguns masos van canviar de nom al llarg de la història, dificultant sovint la seva identificació. Aquest és el cas de can Brossa (fins al segle XVII conegut amb el nom del Permanyer), del Marquet (conegut com a Coma d'Hermet als segles XII i XIII), de Pregona (Comapregona fins al segle XVII) o del Rossinyol (el Sabater fins al segle XV).

Dels dinou (5) masos identificats a la Vall d'Horta al segle XIII, només nou continuen avui dia dempeus. A la taula annexa us oferim el llistat complet d'aquests masos, especificant la data del seu primer registre documental, el domini sota el qual estaven subjectes i el seu estat actual.

Nom de la masia (entre parèntesi apareix el primer nom documentat)	Any del primer registre documental	Domini	Estat actual
Agramunt	1335	Monestir de Montserrat	Dempeus
Can Brossa (Permanyer)	1215	Compartit castell/ monestir	Dempeus
La Codina	1328	Castell de Pera	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
Comadran	1328	Castell de Pera	Dempeus
La Costa	1207	Compartit castell/ monestir	Abandonada al final de l'edat mitjana. En ruïnes
El Fontanet	1328	Castell de Pera	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
Mas d'Horta	1149	Monestir de Sant Llorenç del Munt	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
El Llor	1162	Compartit castell/ monestir	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
El Marquet de les Roques (Coma d'Hermet)	1162	Compartit castell/ monestir	Dempeus
la Muntada	1162	Monestir de Sant Llorenç del Munt	Dempeus
L'Obac	1215	Monestir de Sant Llorenç del Munt	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
Les Oliveres	1196	Castell de Pera	Dempeus
La Parellada	1303	Castell de Pera	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
Pregona (Comapregona)	1236	Monestir de Sant Llorenç del Munt	Dempeus
la Roca	1328	Castell de Pera	Dempeus
el Romeu	1236	Monestir de Sant Llorenç del Munt	Dempeus
El Rossinyol (el Sabater)	1321	Castell de Pera	Abandonada i derruïda al segle XX
La Sala	1126	Compartit castell/ monestir	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda
El Verdaguer	1328	Castell de Pera	Abandonada al final de l'edat mitjana. Desapareguda

Font: Arxiu de la Corona d'Aragó. Documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt i Arxiu dels Sentmenat.

Bastida al segle XI, L'anomenada Torrota de la Roca exercí les tasques de fortificació secundària vinculada al Castell de Pera durant prop de tres-cents anys. Des del seu capdamunt hom podia controlar l'accés a l'entrada de la Vall d'Horta.

REGS I MOLINS

Al llarg dels segles XIII i XIV, amb els masos ja plenament consolidats, es tirà endavant la construcció del complex sistema hidràulic que recorre la vall des de les immediacions de la Muntada fins a la Roca. El conjunt de rescloses i canals de reg, sàviament integrats a l'orografia de la vall, permeteren millorar la gestió de l'aigua per regar les collites i, sobretot, per garantir l'energia necessària per al funcionament dels molins fariners. En aquest sentit, tenim constància documental de l'existència de tres molins fariners a la Vall d'Horta l'any 1328 (6). Un d'aquests correspon a l'actual Molí de la Roca.

En aquest mateix número de Lacera trobareu un article que ens permet apropar-nos al coneixement d'aquesta petita joia arquitectònica de finals de l'edat mitjana.

CRISI I RECUPERACIÓ

Apartir de mitjans de segle XIV i fins ben entrat el XV la societat feudal catalana va patir la sotragada d'una forta crisi econòmica, política i demogràfica. Les males collites, els enfrontaments bèl·lics i les epidèmies de pesta van comportar una important davallada de la població, especialment en determinades zones rurals. La Vall d'Horta no quedà al marge d'aquest col·lapse: la meitat dels masos de la vall foren abandonats, bé perquè els seus habitants moriren, bé perquè emigraren a altres indrets on era més agraït de viure. El resultat fou una vall farcida de masos enrunats (els anomenats masos rònecs) i terres ermes. La desena de masos supervivents (els que perviuen avui

dia, juntament amb el Rossinyol, abandonat al segle XX) malvivien en una terra assolada per la penúria. Tanmateix, l'impacte de la crisi baixmedieval encara fou més accentuat a la veïna vall de Mur, on foren abandonats el 75% dels masos existents. També els poders feudals, monestir i castell, patiren l'esgarrapada de la crisi. El monestir esllanguí en una lenta decadència que culminà amb el seu abandonament al segle XVII. Per la seva banda, el castell de Pera, juntament amb la Torrota de la Roca i el castell de Rocamur, foren abandonats al XIV o XV. Cal recordar que els senyors del castell eren els marquesos de Sentmenat, i aquests no van ocupar mai les dependències del castell.

A partir de mitjan segle XV, i molt especialment al llarg del XVI, la societat rural catalana enceta una lenta recuperació econòmica. Les generacions pageses que havien aconseguit sobreviure al període de crisi s'acabaren beneficiant de la desgràcia dels seus veïns en acaparar, sota la batuta dels senyors feudals, el domini dels masos rònecs amb les corresponents terres. Fou així com s'inicià una progressiva diferenciació social i econòmica entre la pagesia. Això és el que succeí també a la Vall d'Horta, on els masos supervivents acabaren engolint els que havien estat abandonats. Aquest benefici, com ja hem dit, fou desigual. Mentre algunes famílies de la vall acapararen fins a tres masos rònecs sota el seu domini, aconseguint així una certa benaurança econòmica, d'altres no aconseguiren incorporar-ne cap, quedant així condemnats a un permanent estat de pobresa. Probablement els senyors feudals van fer aquesta diferenciació a l'hora d'atorgar favors a causa del tracte preferent que ja te-

Les Oliveres i la Roca, els dos masos més pròspers de la Vall d'Horta des del segle XV.

nien algunes famílies en anys o segles anteriors, beneficiant a aquelles que sempre s'havien mostrat més favorables a la política feudal o, senzillament, que s'havien mostrat més servils envers el senyor. A la Vall d'Horta les famílies que esdevingueren "pagesos grasse" foren les del Marquet, les Oliveres i la Roca.

PAGESOS RICS, PAGESOS POBRES

En encetar-se el segle XV, els Marquet havien aconseguit annexionar-se els masos rònecs del Llor, la Sala i l'Obac amb les corresponents parcel·les de terra. Aquestes masies devien alçar-se pels encontorns de l'actual ubicació del Marquet, però, malauradament, en desconeixem l'indret precís (7). El cas és que aquestes incorporacions, juntament amb una reducció dels tributs atorgada per l'abat del monestir, van permetre que el mas i la família que l'habitava encetesin una etapa de prosperitat que perduraria fins el segle XVIII (8). L'any 1686 incorporà, a més a més, la veïna masia de la Muntada. La família Marquet, que era la recaptadora dels censos del senyor del castell, acabà establint la seva residència al nucli urbà, al Marquet de l'Era. El vell mas del Marquet de les Roques fou adquirit, aleshores, per la família Oliver de Castellar del Vallès i Sabadell, que reformaren l'antic edifici de dalt a baix, afegint el casal modernista que tots coneixem avui dia.

Les Oliveres fou, tal vegada, el mas de la Vall d'Horta que resultà més afavorit pels poders feudals. Els senyors del castell de Pera (família Sentmenat) no només li concediren el domini de tres masos abandonats (la Parellada, Horta i la Codina) sinó que també li per-

meteren gaudir d'uns drets especials per a la utilització de l'aigua de la vall. La família Oliveres aconseguí així una certa folgança econòmica que els permeté reformar la masia, afegint-hi algun element arquitectònic decoratiu. També els permeté adquirir terres als masos veïns, especialment al Comadran, incrementant notablement la superfície de la finca (9). Encara avui dia les Oliveres continua essent un del masos més actius de la vall.

Una evolució similar experimentà la veïna masia de la Roca. Sota el domini exclusiu del castell de Pera, el marquès de Sentmenat permeté la incorporació del mas rònec del Verdaguer. La veritable riquesa del mas, però, vingué a través del molí que s'alça vora la casa i que els Roca tenien en arrendament (el propietari directe era el senyor del castell). Els pagesos de la rodalia es veien obligats a moldre el cereal en algun dels tres molins fariners de la zona, satisfent el corresponent pagament. Beneficiats per aquest monopoli, els Roca, que en alguns moments acapararen dos molins, acumularen una petita fortuna (10). Una conseqüència immediata d'aquesta riquesa fou la renovació total de la masia i la incorporació d'elements arquitectònics que freguen la sumptuositat. En encetar-se el segle XIX la Roca incorporà encara les masies de Ponsferrer i el Sabater Vell (Castellar del Vallès), incrementant notablement les seves possessions i convertint la família Roca en una de les més riques i influents del poble.

LLINDES SINGULARS

La bonança econòmica que afavorí algunes masies de la Vall d'Horta es traduí en importants modificacions arquitectòniques. Entre els segles XVI i XVIII les

Llinda de les Oliveres

Llinda de la Roca

velles masies medievals són ampliades i renovades de dalt a baix. Sorgeix el gust per l'estètica i, fins i tot, una certa dèria d'ostentació. Portes i finestres són emmarcades per llindes gravades o més o menys esculpides, com aparadors que anuncien la situació econòmica de la família que hi habita. Dos excel·lents exemples d'aquest "art rural" són la llinda antropomorfa de les Oliveres i la llinda esculpida de la Roca. L'altra cara de la moneda la constitueixen els masos que, tot i sobreviure a la crisi del final de l'edat mitjana, no van gaudir dels favors dels senyors feudals i van arrossegar penúries econòmiques durant els segles posteriors. De fet, aquesta fou la condemna que patiren la gran majoria de masos de la vall. Els propietaris de Pregona, que també ho eren d'Agramunt, es veieren obligats l'any 1570 a empenyorar aquest darrer mas davant la impossibilitat de fer front als deutes que arrossegaven des de feien anys. El resultat fou la venda d'Agramunt a un pagès de Mura a finals del segle XVII. Una situació similar patí Comadran, perpètuament endeutat amb les Oliveres, i la Muntada, venuda als Marquet el 1686. Un xic més complex és el cas de can Brossa (el Permanyer), ja que inicialment es beneficià de la incorporació del mas abandonat de la Costa, però que no acabà mai de reflotar la seva economia. Finalment, la masia fou venuda a Isidre Brossa, de Gallifa, l'any 1667 (11).

JOAN MUNTADA, EL BANDOLER DE LA VALL D'HORTA

Malgrat l'evolució favorable de l'economia, la societat catalana dels segles XVI i XVII visqué immersa en una continua conflictivitat social. El bando-

lerisme fou, tal vegada, la manifestació més clara d'aquesta violència permanent. Inicialment originat pels litigis entre famílies de la baixa noblesa, el bandolerisme s'alimentà dels sectors més desfavorits de la societat, com ara pagesos que malvivien en masos endeutats. Aquest fou el cas d'un jove natural de la masia de la Muntada, en Joan Muntada, àlies "el minyó de Sant Llorenç", que formà part de la quadrilla de bandolers d'en Perot Rocaguinarda. El seu grup protagonitzà diverses accions pels entorns de Sant Llorenç Savall, essent la més famosa l'intent d'assalt de l'hostal del poble, l'abril de 1610. La ràpida intervenció del batlle i dels soldats avortà l'operació, però els bandolers aconseguiren fugir del nucli urbà, tot i que en Muntada resultà ferit. Sembla ser que a la Roca el guariren, demostrant la complicitat que, sovint, existia entre les famílies arrenglerades en un mateix bàndol. El 1611 en Muntada s'acollí a l'indult reial i marxà a Nàpols, on serví la corona amb les tropes dels terços d'Itàlia.

SEGLES XVIII I XIX, LA CONSOLIDACIÓ DELS MASOS

En encetar-se el segle XVIII la fesomia dels masos que esquitxaven la Val d'Horta ja era molt similar a la d'avui dia. Les Oliveres i la Roca s'havien consolidat com les dues cases més fortes de la vall en detriment de totes les altres. Per altra banda, el Marquet era venut a la família Oliver de Castellar del Vallès, convertint-se en la primera masia llorençana que exercia la funció de segona residència per a l'estiu i els caps de setmana.

La transformació més rellevant d'aquella època fou, però, l'expansió generalitzada del cultiu de la vinya. De la mateixa manera que succeí a tot el terme municipal, els vessants de la Vall d'Horta foren graonats i els ceps esdevingueren amos i senyors del paisatge. Amb uns poders feudals molt afeblits (12), o pràcticament desapareguts, els propietaris dels masos més importants arrendaren nombroses parcel·les de terra a pagesos sota l'anomenat contracte de rabassa morta (13). Acompanyant les terrasses, en alguns casos bastides amb les pedres del castell de Pera, es començaren a alçar barraques de vinya per tot arreu. Aquest procés transformador assolí el seu apogeu a la segona meitat del segle XIX, quan la plaga de la fil·loxera afectà França rellançant el preu del vi. És aleshores quan es posa de manifest, més que mai, la necessitat de millorar les comunicacions, de Sant Llorenç Savall en general i de la Vall d'Horta en particular, per tal de facilitar el transport del vi i de l'aiguardent. L'any 1861 l'alcalde Jaume Marquet proposava eixamplar el camí de Castellar per la Riera Seca a fi que "hi puguin transitar carros, sobretot per poder vendre el vi a millor preu", ja que en aquells anys tot el transport era a bast (damunt d'animals). El problema quedà resolt definitivament a finals del segle XIX amb la construcció de la carretera de Sabadell a Prats, una infraestructura que obria definitivament Sant Llorenç Savall al món.

La construcció de la carretera feu plantejar als habitants de la Vall d'Horta la conveniència de millorar la comunicació pròpiament dins de la vall. L'antic camí que unia els masos pel marge nord de la riera era in

La Muntada, al fons, a mitjan de segle XX (fotografia de l'esquerra). La masia canvià successivament de propietaris i d'usos, entre ells el de casa de colònies, fins que, mig enrunada, fou recuperada per la Diputació de Barcelona, tal com mostra la segona fotografia.

suficient per engolir el tràfec animal. A banda de tractar-se d'un camí estret, travessava els barris de diferents masos, dificultant l'avenç de les bèsties de càrrega. Avui dia encara podem resseguir gran part d'aquest camí, entre la Roca i la Muntada. Els veïns de la vall acabaren optant per construir una "carretera" que resseguís la vall des de la part baixa fins la capçalera, mantenint-se sempre al marge sud de la riera d'Horta. Sembla ser que la família Oliver, propietaris del Marquet de les Roques, tingueren un paper determinant a l'hora de tirar endavant el projecte, sufragant gran part de les obres.

SEGLE XX: LA CRISI DEL MÓN AGRARI

El tombant de segle comportà canvis dràstics a la Vall d'Horta. D'una banda l'arribada de la fil·loxera comportà un important retrocés del conreu de la vinya. D'altra, l'esclat de la indústria tèxtil llorençana va fer que molts pagesos abandonessin el seu ofici mil·lenari per anar a treballar a les fàbriques del poble. Tot plegat es traduí en una transformació profunda de la societat llorençana, fins aleshores de forta tradició pagesa. S'encetava així una crisi del món agrari que ja no tindria aturador i que s'accentuaria a partir dels anys seixanta. Fou així com, mica en mica, la immensa majoria dels masos de la Vall d'Horta van abandonar les seves activitats agropecuàries per reconvertir-se en simples habitatges o cercar altres usos adequats als nous temps. La sotragada fou encaixada amb més o menys encert pels habitants de la vall. Alguns masos no van poder suportar-la: el Rosinyol i la Muntada foren abandonats. El primer acabà

essent rescatada per la Diputació després d'anys d'abandonament.

A finals del segle XIX s'inicià un procés que tindria especial rellevància durant la primera meitat del segle XX: el turisme estacional i de cap de setmana. Afavorit per la seva situació geogràfica, Sant Llorenç Savall esdevingué un dels destins predilectes de la gent benestant de Castellar, Sabadell i Terrassa. Els amos de les masies llorençanes trobaren en aquest nou ús una entrada de capital gens menyspreable. Llogar habitacions a estiuejants es convertí en un costum habitual en bona part dels masos de la Vall d'Horta. En alguns casos, especialment al llarg del segle XX, els estiuejants acabaren comprant les cases per convertir-les en segones residències. Aquest és el cas del Romeu, adquirit per Francisco Casas, de Sabadell, l'any 1961.

També es construïren algunes cases noves, tipus xalet d'urbanització, per bé que amb la creació del Parc Natural aquest fenomen fou sortosament aturat.

Un cas especial fou el del Marquet de les Roques, adquirit pels Oliver a principis del segle XVIII i reformat de dalt a baix a les darreries del XIX. Fou n'Antoni Oliver qui inicià les obres de la coneguda casa d'estil modernista que tots coneixem avui dia. El peculiar casalot esdevingué, als vint i trenta del segle passat, punt de trobada d'intel·lectuals i escriptors sota la batuta d'en Joan Oliver (Pere Quart), nét de l'esmentat Antoni Oliver.

LA VALL D'HORTA AVUI

Arésultes del progressiu declivi del món pagès, l'activitat agropecuària de la Vall d'Horta és, avui dia, gairebé testimonial. De les nou masies supervivents, deixant de banda els vuit o deu xalets de nova construcció, només les Oliveres manté un autèntic caràcter

pagès. En contrapartida, Agramunt, Pregona, el Romeu i Comadran han esdevingut segones residències i estan tancades la major part de l'any. Això no obstant, en el decurs dels darrers anys s'han tirat endavant algunes iniciatives que han donat cert impuls a la vida econòmica de la vall. Aquest és el cas de la Muntada, on la Diputació ha engegat un projecte de reintroducció de la vinya, o la Roca, on ja fa anys que funciona una granja ecològica de producció d'ous. Davant la necessitat d'adaptar-se als nous temps, els propietaris dels masos han hagut de reconduir les seves activitats vers el sector serveis. En aquest aspecte ha excel·lit can Brossa, avui dia un restaurant de referència a la comarca, o la Roca, on ja fa anys s'hi lloguen apartaments per a estades més o menys perllongades. El Marquet de les Roques, adquirit per la Diputació i actualment en obres, es va consolidant mica en mica en el seu paper museístic.

Amb la creació del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt l'any 1987 s'obrí un nou episodi en la història de la Vall d'Horta. Íntegrament inclosa dins del Parc, la vall ha hagut de reinventar-se, cercant noves fonts de riquesa econòmica en el sector dels serveis. En aquest sentit, el Parc ha de ser considerat com una oportunitat per tal d'explotar, de forma sostenible i responsable, un entorn natural privilegiat. La potenciació d'un turisme de qualitat, que valori el patrimoni natural i històric de la vall, ha de ser la clau de volta que permeti el desenvolupament econòmic de la Vall d'Horta al segle XXI.

ALBERT VICENS LLAURADÓ

Un parell d'estiuejants a Agramunt als anys vint del segle passat. L'excursionisme i la cacera eren dos dels al·licients dels visitants (Fotografia: Arxiu Miquel Casals)

NOTES

1. La troballa d'unes possibles eines lítiques del Paleolític als entorns de la Roca podrien fer recular aquestes dates. Font: Gregori López i Pérez: Probable indústria paleolítica a Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. I Trobada d'estudiosos de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. Diputació de Barcelona, 1987.

2. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt)

3. Segons Antoni Ferrando i Roig.

4. Considerant uns 4,5 habitants per foc.

5. A inicis del segle XIV la Torrota de la Roca perdé les seves atribucions defensives i passà a exercir la funció de mas. El número total de masos a la Vall d'Horta s'enfila fins a vint si considerem la Torrota com tal. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt)

6. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu dels Sentmenat).

7. Cal destacar la troballa per part d'en Jordi Guillemot de dos vestigis d'edificacions de pedra situats damunt del Marquet que podrien correspondre amb alguna d'aquestes masies medievals. També l'autor d'aquest article va identificar les restes d'un habitatge en un cap de carena proper a la canal del Senglar.

8. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt i Arxiu dels Sentmenat).

9. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu dels Sentmenat). Arxiu particular de les Oliveres.

10. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu dels Sentmenat).

11. Font: Arxiu de la Corona d'Aragó (Documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt i Arxiu dels Sentmenat).

12. Des de principis de segle XVIII els habitants de Sant Llorenç Savall deixaren de pagar els censos al senyor. La Universitat del poble, equivalent a l'Ajuntament d'avui dia, estava embolicada en un plet per alliberar-se definitivament del jou dels drets feudals. El plet no es resolgué definitivament en favor del poble fins ben entrat el segle XIX.

13. La rabassa morta consistia en la cessió per part d'un terratinent d'un tros de terra per a plantar-hi vinya a canvi del pagament d'un cens en diners o d'una proporció de la collita. El contracte quedava dissolt després que s'haguessin mort les dues terceres parts dels ceps plantats.

Un bell paratge de la Vall d'Horta. amb el Marquet de les Roques i els cims del Montcau i dels Emprius, límits de la Vall en aquest indret.

El Marquet de les Roques sota els Emprius

LES MASIES DE LA **VALL D'HORTA** EN LA ACTUALITAT

El Rossinyol

Les Oliveres

El Marquet de
les Roques

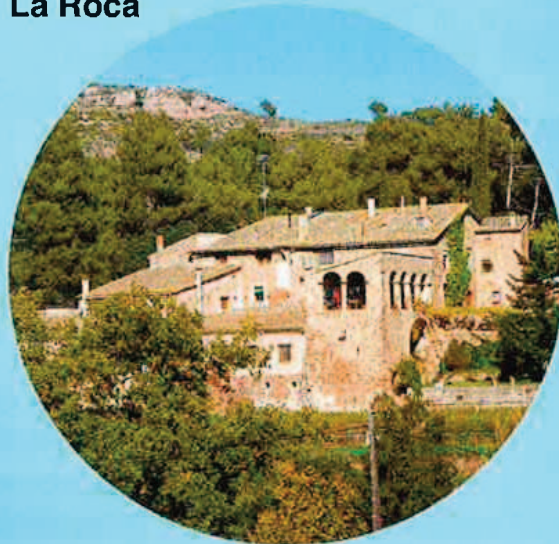
Pregona

Agramunt

La Roca

Comadran

La Muntada

Can Brossa

El Romeu

Al peu del bell massís de Sant Llorenç del Munt

L'ENTREVISTA

JOAN MARGENAT ROMA (1929)

Fer-la petar amb en Joan Margenat ve a ser com ficar-se dins d'una màquina del temps i prémer l'accelerador. Les descripcions de les vivències viscudes i el retrat que fa d'uns paisatges desapareguts de fa temps són tan precisos que sembla ben bé que et trobis allí. Aquest article resumeix la conversa mantinguda amb ell a la Roca, en el decurs de dos matins d'estiu, protegits del sol implacable per la històrica porxada del mas.

Podem dir, sense por d'equivocar-nos, que tu ets un llorençà de cap a peus! Doncs la veritat és que sí, però no vaig néixer pas a la Roca, sinó al poble. A finals de 1928 els meus pares es van traslladar a la casa del carrer Barcelona, on vaig néixer el 1929.

Quins records guardes de la infantesa més llunyana?

Em va marcar molt el fet que el meu pare morís quan jo era molt petit. La meua fou una infantesa sense pare, rodejat sempre de dones, i amb una especial influència de la mare i la tieta. Segurament això va fer que mai tingués una empena per part de ningú a l'hora de decidir el meu futur. Havia de forjar-me jo mateix.

També deus tenir algun record de la guerra civil...

En aquella època nosaltres vivíem al número u del carrer Barcelona, just davant del local del Comitè Antifeixista. Recordo haver sentit alguns trets durant els assassinats comesos el 1936 i poca cosa més. La Roca va ser col·lectivitzada i controlada directament pel Comitè, que passava comptes periòdicament amb el masover. La propietat de la finca ens fou retornada just en acabar la guerra.

I, enmig de tot això, tu anaves a escola...

Sí. Sempre vaig anar a les Escoles Nacionals, aquí al poble. Altres famílies tenien mitjans per enviar els fills a estudiar fora, però aquest no va ser el meu cas. D'aquells anys de postguerra tinc el record d'una època molt dura i trista. Gairebé no hi havia llibres ni material escolar. Ens passàvem tot el dia cantant el "Cara al sol". Per sort, a casa em van donar permís per rebre classes particulars del mestre Auladell, que em va donar una bona empena i, fins i tot, em feia classes de català d'amagat. Gràcies a ell vaig descobrir figures com Prat de la Riba o Folch i Torres. D'aquells anys de postguerra tinc el record d'una època molt dura i trista. Gairebé no hi havia llibres ni material escolar. Ens passàvem tot el dia cantant el "Cara al sol".

És aleshores quan traves amistat amb mossèn Dalmau?

Sí. érem tota una colla: en Pere de ca l'Emília, en Josep Maria Serra, en Joan Jo, en Josep Dalmau i algun altre. Ens anomenàvem la "Patrulla del Marfil" perquè hi havia un còmic que es deia "El aventurero" on sortia un grup d'expedicionaris a l'Àfrica que tenia aquest nom. Recordo que una vegada, fins i tot, vam organitzar unes eleccions per triar cap de colla!

Cap a on encares el teu futur en acabar els estudis?

En tornar de la mili vaig centrar-me en la Roca. Com que no tenia ningú que em donés una orientació sobre el meu futur, vaig esdevenir autodidacta. Durant alguns anys vivia de les rendes i treballava al bosc amb el meu oncle. També vaig fer un curs de viticultura. En aquella època uns quants amics van marxar del poble, entre ells en mossèn Dalmau, i em vaig quedar força sol. Fou aleshores quan vaig iniciar la meua vinculació amb el centre parroquial que, de fet, era l'únic lloc del poble on es duia a terme alguna activitat cultural.

És en aquella època quan entres en contacte amb en Rovirosa...

Efectivament. A través d'en mossèn Dalmau entro en contacte amb la HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica) i amb el seu fundador, Guillem Rovirosa. La seva

influència en la meua manera de pensar fou enorme. Rovirosa volia treballar per a la causa cristiana però apropant-la a la realitat social del moment, especialment al món obrer. Es tractava de deixar una mica de banda la religiositat i centrar-se més en el gest cristià, especialment en la solidaritat i la cooperació entre les persones. És aquí on el pensament de Rovirosa connecta amb l'esperit cooperativista. Em vaig identificar tant amb el seu ideari que de seguida vaig decidir crear un grup de la HOAC a Sant Llorenç Savall. Érem quinze o setze persones, entre elles en Pere Caba, en Jordi Serra, en Joan Jo, en Francisco Marfà i l'Àngel Borrell. D'aquí vingué la idea de col·laborar en el Celler Cooperatiu i també de crear una cooperativa de consum, la COPE. Aquesta darrera pensada ens va portar molts maldecaps, perquè va comportar que cinc o sis botigues del poble acabessin tancant.

També s'inicia la creació de la zona industrial...

Aquesta decisió també fou conseqüència indirecta del pensament d'en Rovirosa. Veia molt clar que el poble necessitava terrenys per crear una zona d'indústries, si volia prosperar econòmicament. Així que vaig decidir vendre les parcel·les a preus molt baixos, sovint avalant jo mateix els crèdits, i vencent la resistència inicial del meu oncle, que s'hi oposava. Vam fer els plànols amb l'arquitecte municipal i així s'inicià el "boom" tèxtil dels anys seixanta i setanta.

Dedueixo que en Rovirosa va tenir un pes important en els esdeveniments del poble...

Vam ser una generació molt influïda per la figura del mestre Gras i, més tard, pel pensament d'en Rovirosa. Sens dubte això fou el caldo de cultiu dels grans canvis que experimentà el poble als anys cinquanta i seixanta. Pel que fa a mi, a partir de les idees cooperativistes vaig començar a idear alguns projectes per dur a terme a la Roca. Vaig estar a punt d'anar a Israel, a visitar un kibbutz, per veure com funcionava. Malauradament la meua germana va morir i això em va fer tirar enrere. Més o menys en aquella època també van venir uns monjos de Montserrat interessats en crear una comunitat a la masia, però al final ho van descartar.

En qualsevol cas, tots els projectes pensats per a la Roca es van acabar estroncant amb la mort d'en Rovirosa...

Rovirosa fou expulsat d'Acció Catòlica per la seva presumpta participació en un acte que en realitat havia preparat mossèn Dalmau. Temps després, fou atropellat per un tramvia i perdé una cama. Des d'aleshores visqué a Montserrat, on treballava per completar la seva obra, basada en la idea de la tridimensionalitat de la vida. Segons aquest pensament, les coses, per tenir valor de debò, han de constar de la part del saber (cor), de la part de la raó (cervell) i de la voluntat de tirar endavant els projectes (estómac). És a dir, la cooperació com a idea, el cooperativisme com a raó i la cooperativa com a acció. La meua intenció, acordada amb en Rovirosa, era convertir la Roca en un banc de proves d'aquesta filosofia. Malauradament, en Rovirosa morí l'any 1964 a causa d'una embòlia cerebral. Allò va suposar la fi d'aquell projecte.

Canviant una mica de tema, podries fer-nos cinc cèntims de com era la vida cultural en aquell Sant Llorenç dels anys cinquanta i seixanta?

Tota la vida cultural girava al voltant de la parròquia. Al Royal i a cal Ramon feien cinema i ball. Això era tot el que hi havia. És per això que de seguida vaig tenir clar que el paper

"El poble necessitava terrenys per crear indústries.

Vaig decidir vendre parcel·les a preus molt baixos, sovint avalant els crèdits jo mateix"

"A partir de les idees cooperativistes vaig començar a idear alguns projectes per a dur a terme a la Roca. Malauradament la meua germana va morir i això em va fer tirar enrere"

“A la Roca vam organitzar trobades de les Comissions Obreres de Sabadell. També s’hi creà Convergència Socialista. Totes les trobades eren clandestines. En una va venir la guàrdia civil. Els hi vaig dir que era una reunió familiar i s’ho van empassar”

del patronat havia d'anar més enllà del tema religiós per esdevenir el centre cultural municipal. En aquesta línia, juntament amb en Salvador Fité, vam començar a potenciar un grup de teatre. També organitzàvem xerrades, competicions d'escacs... Recordo especialment les representacions que vam fer de les “Fantasies llorençanes”.

I es recupera la tradició del pi de maig...

Sí, així és. Vaig parlar amb alguns avis del poble que en recordaven la tradició, especialment amb l'avi de cal Quico. Vam decidir recuperar la festa com una manera d'engrescar els joves, que sovint no tenien massa cosa a fer al poble. També teníem la idea de crear una Casa de Cultura al pis de dalt de la Torre Albagès, que aleshores era la seu de la Caixa d'Estalvis de Sabadell. I era l'època en que editàvem la revista “Campanes al vol”. Teníem moltes inquietuds culturals.

Com va acabar això de la Casa de Cultura?

Quan la Caixa es desplaçà a l'indret actual (BBVA), jo mateix vaig fer un croquis del nou edifici, on hi havia d'anar el dispensari i els pisos. Els plànols els va fer en Pere Casanovas, germà de l'alcalde Jaume Casanovas. Les obres es van fer als anys seixanta i el soterrani fou cedit a l'Ajuntament per tal d'encabir-hi la Casa de Cultura i una biblioteca.

Som a les acaballes del franquisme i el rebombori polític arriba també a la Roca...

A principi dels setanta vaig entrar en contacte amb l'Assemblea de Catalunya a través d'en mossèn Dalmau. Això em va permetre conèixer molta gent. A la Roca vam organitzar trobades de les Comissions Obreres de Sabadell. També s'hi creà Convergència Socialista. Totes les trobades eren clandestines. Recordo una vegada que érem una bona colla reunits i va venir la guàrdia civil. Els vaig dir que era una celebració familiar i s'ho van empassar.

Finalment arriba la democràcia...

Sí. Allò fou un alliberament. Recordo, però, que la gent estava molt adormida. O potser tenien por. Vaig veure que calia desvetllar-los i vam començar a organitzar actes per difondre la cultura democràtica i la catalanitat. Al principi gairebé era jo sol qui treballava aquests temes al poble.

I anys més tard et vas convertir en alcalde...

De fet, em van proposar ser l'alcalde quan va morir Franco, però aleshores no vaig acceptar. Fou l'any 1987 quan vaig presentar-me amb Convergència i Unió i vam guanyar les eleccions municipals. He de dir que van ser quatre anys durant els quals no vaig passar-m'ho gaire bé. En aquell moment els pressupostos estaven molt condicionats per la proximitat de les Olimpíades de Barcelona.

Quins aspectes destacaries d'aquella legislatura?

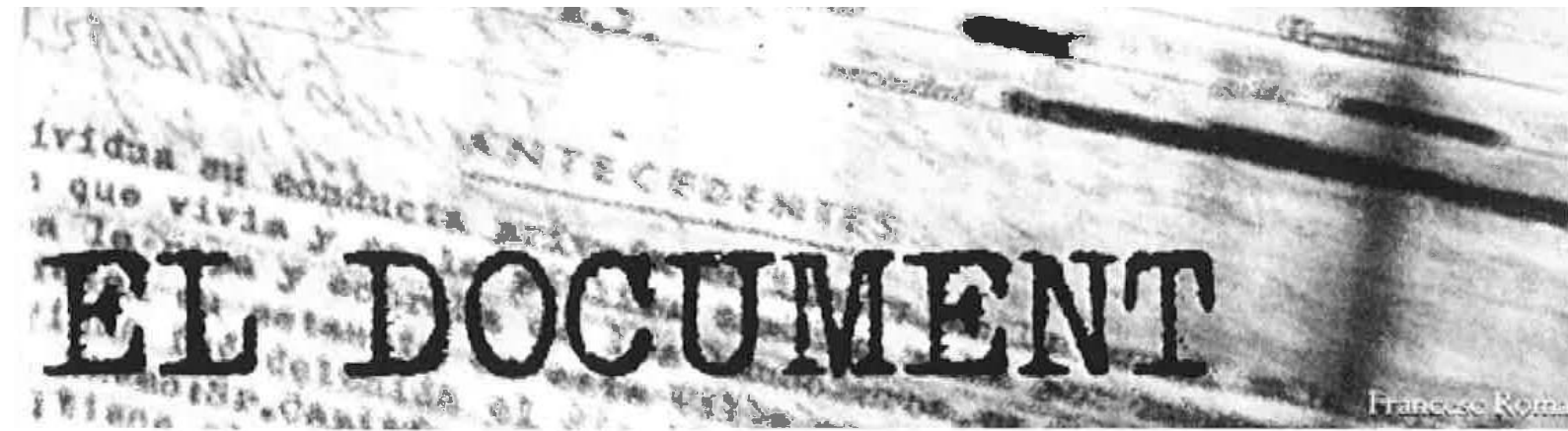
Hi va haver encerts i errors, com passa sempre. Tal vegada el fracàs més gran fou la planificació d'un embassament més amunt de les Conques. El projecte es va haver de tirar enrere quan les obres ja havien començat degut a un error de l'arquitecte. També recordo que vam tenir molta feina per regularitzar les contribucions, perquè moltes cases de Comabella no estaven ni tan sols registrades. I després hi hagué el tema de la depuradora, on vaig haver de lluitar molt fort.

En quin sentit?

El Consell Comarcal insistia que calia començar a construir les depuradores del Ripoll des de Sabadell cap amunt, remuntant el riu. Això volia dir que nosaltres seríem els últims en tenir-ne. Per sort, a l'època que fou alcalde Llorenç Roma, ja es va construir una petita depuradora al poble, tot i que ja estava abandonada. Allò em va servir d'excusa per sol·licitar que primer fessin la depuradora aquí, a Sant Llorenç. I em vaig acabar sortint amb la meua!. Després va guanyar l'alcaldia Esquerra Republicana i va trobar la feina feta.

Volem aprofitar aquestes línies per fer arribar el nostre condol al Joan amb motiu del traspass de la seva esposa Antònia, succeït poc després de la realització d'aquesta entrevista.

ALBERT VICENS LLAURADÓ

1344-1669 EL BURC MERDÓS

Així és com ho vam llegir de primeres, i amb el Roger no vam poder evitar un somriure sorneguer. Lo Burc merdós... Preguntat per Sant Llorenç Savall, el Roger Roca-vert em va treure un llibrot considerablement gruixut d'un dels prestatges de l'Arxiu Històric de Castellar del Vallès. El llibre no era cap antigalla, es va editar l'any passat (2014) amb el títol de Tres Capbreus del Vallès Occidental i és una acuradíssima i monumental transcripció feta per Joan Antoni Ferran i Sol, un ex-administrador de finques (per tant avesat en aquest tipus de literatura) el lleure del qual és transcriure documents antics.

Al llibre hi deu haver quatre o cinc entrades relacionades amb Sant Llorenç Savall, i la primera fa referència a un document de venda amb data de 1669 d'un tros de terra propietat del pagès Pau Soler a favor d'en Miquel Bruch, propietari del Mas Burc. Està escrit en llatí i parlant dels límits de la peça diu “un tros de terra llaurada, tenint quatre quarteres sembrades de blat de moro poc més o menys, amb algunes nogueres i altres arbres de diversos tipus tenen les seves arrels en l'esmentada peça de terra, amb els Introhibitibus, exhibitus, tots els seus drets i pertinences que jo tinc i posseeixo a la dita parròquia de Sanctii Laurentii Sevall en el lloc anomenat BURCH MERDÓS també anomenat lo Camp del Burch. La dita terra termeneja: per orient, amb la riera dita LES GAVARRES, (ibi transeunte) que es pot travessar (o transitar); a migdia, part amb la dita riera i part amb el camí públic que de la vil·la de Sanctii Laurentii Sevall porta a la ciutat de Barcelona; per ponent amb honors del mas Burch, que la separa de la parròquia de Sanctii Laurentii Sevall; i pel Nord, mitja part amb honors de Miquel Bruch, i mitja part amb el camí que del dit mas Burc va al TRULL DE FER OLI.”

D'entrada descobrim que el desaparegut mas Burc tenia extramurs un trull d'oli, i trobem també el desconegut topò-

Pica pou núm. 1

nim de Les Gavarres corresponent a un torrent fins avui in-nominat als mapes. Un torrent tributari del Burc i confinat a compartir límits amb el camí de Barcelona: no hi ha gaires opcions, per no dir que només n'hi podria haver una. La carta de precària de la peça, propietat del monestir de Sant Llorenç del Munt, era de l'any 1344.

Seguint el fil del Burc merdós, i aprofitant una caminadeta per veure com florien els lliris de les barraques restaurades en aquest sector, vaig decidir capbussar-me a les entranyes del torrent del Burc, en el punt del caminet on hi ha un bonic pou que encara guarda una pica tallada en pedra, un xic més amunt de l'hort del Solà. El lloc és especialment embardissat, però tot i no dur cap tisora, de seguida vaig trobar la llera del torrent i una barrera d'arítjols. I amb l'enteniment mig col·lapsat per l'ordre 'fi de trajecte - fi de trajecte - fi de trajecte', bo i fent equilibris damunt un arbre caigut i mig podrit, la vista va anar recorrent el que semblava un curiós roc alçat, dreturer, col·locat al costat d'altres blocs tombats i que jo segons abans i privat de millor perspectiva, els havia integrat en forma de pontet. I així, mentre

Paret pou núm. 2

s'unien aquella ordre repetitiva amb la frustració de no trobar l'idíl·lic pontet enmig de rocs i bardisses, els ulls anaven fent, deslliurats de l'esclavatge d'un cervell ara en standby, centrats a contornejar aquella massa de roca dreta. De dalt a baix, parsimoniosament, van anar baixant fins a trobar a la base un revoltó d'obra i així, ben calmosament... Un revoltó d'obra??? Vaig baixar del tronc i sucarr els peus dins l'aigua del Burc. Sí noi. I tant, revoltos d'obra! Ara el cervell havia recuperat les regnes dels ulls i desfent l'anterior recorregut catatònic vaig acabar descobrint que aquella forma dreta era un bon pany de paret. La primera impressió va ser que allò podia haver estat el mas del Burc, però era obligat donar un cop d'ull a la literatura llorençana i aquesta aviat va desfer la intuïció: "(el Burc) s'aixecava a llevant del poble, prop de l'actual nucli urbà -a l'era del Co- i damunt del torrent del Burc.(...) A principis del segle XX encara restaven algunes parets dempeus però amb la urbanització de la zona de l'era del Co, a llevant del nucli urbà, en va desaparèixer qualsevol rastre". Merdel, així doncs, què figura que és aquella paret a frec del Burc merdós? En retornar al lloc amb eines de desbrossar va resultar que aquella construcció era un segon pou encara més profund que el primer. Què hi feien dos pous a frec del torrent del Burc, un a tocar de l'altre? No podrien suggerir la presència d'un altre mas desaparegut? No fa pas gaire que el Burc encara devia ser un torrent una mica merdós, perquè al seu pas per la vila l'any passat s'hi va construir una claveguera nova de trinca. Però està clar que al seu redós hi havia vida i ja des de temps reculats i fins avui, els Camps del Burc continuen sent un dels enclavaments més importants d'hortes i cultius del poble.

JORDI GUILLEMOT

LES CAVITATS DE LA VALL D'HORTA

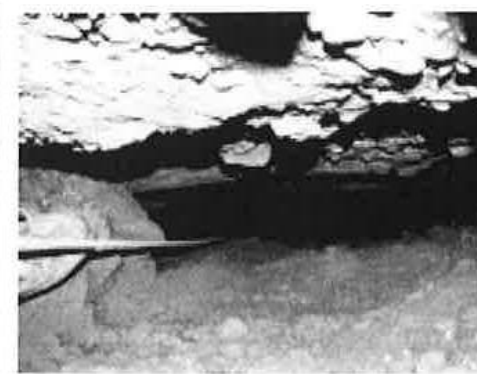
Jordi Guillemot

La conca de la Vall d'Horta, regada permanentment per una surgència de primer ordre com és la font del Llor, comptabilitza una cinquantena de cavitats. D'entre totes elles només hi trobem quatre avencs, els dos de la Muntada, Pregona i el del Marquet de la Roques. Tot i els 32 metres de fondària, l'avenc Gran de la Muntada no és massa visitat pels espeleòlegs per causa de contenir excessives concentracions de CO2 a la part més profunda de la cavitat. Pel que fa a les coves cal destacar en primer lloc el sistema de les Simanyes (Gran i Triangle (372 m), Petita (70 m) que, juntament amb la Simanya Nova (38 m), foren cavitats amb ocupacions humanes que daten del període Neolític (5000 a.C.). Pel seu recorregut i la bellesa de les formacions que encara conserven a l'interior cal destacar també les coves Petita i Gran de les Fogaroses (120 m). Aquesta darrera cavitat juntament amb el Cau dels Emboscats (35 m), compten amb històries més recents que fan referència a la Guerra Civil espanyola, en haver estat utilitzades pels emboscats que defugien el conflicte armat. Una cavitat destacable i que sovint els llorençans passem de llarg bo i circulant en cotxe pel davant mateix, són les balmes o coves d'en Carner (23 m), una de les quals és obrada i amb un bassal permanent d'aigua a l'interior, prova que es tracta d'una surgència encara activa. Al sector del collet del Llor cal destacar el conjunt homogeni de les coves de La Vall (45 m), Llimacs (10 m), Mosquits (10 m) i Gran del Collet del Llor. La prospecció dels darrers anys ha aportat una vintena de noves cavitats entre les que cal destacar la cova de la canal de Tanca (15 m) que s'afegeix al conjunt format per les ja conegudes coves de l'Ensorrament (12 m) i Cabrafiga (20 m). La cova Torta, amb gairebé una cinquantena de metres, fou una cavitat complicada amb uns cinc passos estretíssims que es van haver de desobstruir al llarg de cinc anys. Però sens dubte, tant pel seu recorregut com per la bellesa de les seves formacions, la cova del Caos (48 m) seria la darrera gran descoberta (2013) al sector de la Vall d'Horta. Es tracta d'una cavitat penjada que només es pot assolir amb equipament, motiu pel qual comptem que podrà garantir la seva integritat com fins ara.

COVA TORTA

Jordi Navarro CEC Castellar (estreçor interior)

AVENC DE PREGONA

AVENC GRAN DE LA MUNTADA

AVENC PETIT DE LA MUNTADA

AVEC-COVA DEL MARQUET DE LES ROQUES

EMBOSCATS, cau (la escala 6-12-08)

GRAN DE LES FOGAROSSES cova

COVA DEL CAOS

COVA SIMANYA GRAN

Ja hem comentat en altres articles d'aquest número la importància de l'aigua a la Vall d'Horta. La riera que la travessa, d'oest a est, és un clar exponent de la riquesa hidrològica de la vall, com també ho són les múltiples fonts que hi trobem disseminades. Us oferim, tot seguit, un recull d'aquestes fonts, algunes de les quals malauradament ja han desaparegut.

Les fonts de la VALL D'HORTA

FONT D'AGRAMUNT

Situada sota la pista forestal que condueix a la casa, a l'alçada del darrer revolt abans d'arribar-hi. Es tracta d'una font de mina excavada sota el mateix camí i que omple una petita bassa. Sovint eixuta, al seu costat encara es pot observar un antic safareig de lloses, avui abandonat.

FONT DE L'ALZINA

Antiga font de la Vall d'Horta, actualment eixuta. Es trobava poc més amunt del pont de la Muntada, al costat de la llera del riu. La seva aigua fou canalitzada per tal de ser utilitzada al poble fins que la sobre-explotació en va provocar l'esgotament. Encara avui dia es pot veure la caseta de captació.

FONT DE COMADRAN

Petita font de dipòsit que es troba a tocar de la masia del mateix nom, just darrere la casa i al peu del proper torrent de Comadran. No té aixeta, tan sols una porta tapa l'accés a la cisterna on s'acumula l'aigua que baixa del torrent.

FONT DE LES COMES

Es localitzava al torrent del mateix nom, al vessant sud de la vall. Tot i que apareix en la majoria de mapes antics i sovint s'esmenta en la documentació, ha estat impossible localitzar-la. L'abandonament de les activitats forestals possiblement va provocar que acabés engolida per la vegetació.

FONT DE LES FOGUEROSES

Ubicada a la part alta del massís de Sant Llorenç del Munt, es tracta d'un petit degotall que només raja en determinades èpoques de l'any. Per arribar-hi, cal pujar per la canal del Llor i connectar amb el camí de les Fogueroses (trencall a mà esquerra a mitja canal del Llor). Seguint aquest camí arribarem a la font del Paller i, un poc més enllà a la font de les Fogueroses, just al peu de l'agulla Mitjana. Compteu una hora i mitja de caminada.

FONT DEL LLOR

Aquesta és, sens dubte, la font més coneguda de la vall i, de retruc, la més visitada. Es tracta d'una veritable surgència per on afloren les aigües subterrànies, entre molses i falgueres, en un doll generós que raja durant tot l'any i que constitueix el naixement de la riera d'Horta. Citada ja al segle XI (1057) amb el

Detall de la Font del Llor

La Font de la Muntada

nom de "font de Loreda", les seves aigües foren embotellades per una petita indústria a inicis del segle XX. Encara podem observar, al costat mateix del pont del Marquet, una petita edificació que era utilitzada amb aquesta finalitat. Probablement el nom fa referència a l'antiga existència d'un llorer a les immediacions de la font. Avui dia no hi trobem cap arbre d'aquesta mena, però sí algun plàtan d'ombra agraïda.

Podem arribar a la font del Llor des de l'aparcament del Marquet. Caminant per la pista arribem, tot seguit, al pont del Marquet, on cal prendre el corriol senyalitzat que arrenca a mà dreta i que en deu minuts ens portarà a la font.

FONT DE LA MUNTADA:

Hi podem arribar fàcilment des de l'aparcament del pont de la Muntada. Travessem a peu el pont i tombem a la dreta, en direcció a la Muntada. De seguida trobem un camp de conreu a la nostra dreta. Abandonem la pista i voregem aquest camp pel seu marge dret, entre aquest i la riera d'Horta. Recorreguts uns cent cinquanta metres baixem per un corriol, a mà dreta, fins la llera. Just enfront i a l'altre marge trobarem la font. De fet, es tracta de dues fonts: la vella -eixuta- i la nova, que raja abundantment. Damunt la font vella encara es poden llegir un parell d'inscripcions: FONT DE LA MUNTADA 1958 i 15-1-1956.

ELS DEGOTALLS DE LA MUNTADA:

Aquesta és una petita joia natural coneguda per molt poca gent. Es tracta d'una bonica font formada a partir dels degotalls que regalimen per una paret coberta de falgueres. En el decurs dels anys l'aigua ha acabat formant grans concrecions de pedra tosca i creant una petita cova amb una basseta d'aigua cristal·lina al seu interior. Arran del foc del 2003 i de les èpoques de secada cada cop més freqüents, el seu futur és incert. Es localitza prop de la masia del mateix nom, al marge est del torrent de les Acàcies.

FONT DEL PALLER:

Petita font de bassal situada al peu del Paller de les Fogueroses. Cal caminar més d'una hora per arribar-hi (veure la font de les Fogueroses).

FONT DE PREGONA:

Situada just darrere de la masia de Pregona, al fons del torrent i enmig del jardí de la casa, prop de la piscina. El broc metàl·lic aboca l'aigua dins d'una petita pica excavada a terra i des d'allí és canalitzada a través d'un rec fins la propera bassa de la masia. Damunt la font s'alça un bloc de ciment amb un curiós gravat.

ALBERT VICENS LLAURADÓ

Una passejada per conèixer

La gestió de l'aigua era un dels aspectes clau de l'economia medieval, no tan sols pel que fa al seu ús agrícola (regadiu) sinó també pel que respecta a la utilització de l'aigua com a font d'energia. A partir del segle XII es disparen al nostre país les construccions de recs i rescloses amb l'objectiu de fer funcionar els molins fariners. A la Vall d'Horta tenim un notable exemple de sistema hidràulic medieval notablement conservat.

ITINERARI

- Deixem el cotxe a l'aparcament del pont de la Muntada, just on s'acaba l'asfalt de la pista de la Vall d'Horta. Des d'allí, comencem a caminar per la pista de la dreta, en direcció a can Brossa i la Muntada. De seguida travessem el pont de la Muntada, just damunt l'anomenat gorg del Trompet. Des del pont estant, mirant al riu, fa uns anys encara es podien observar uns forats circulars, avui tapats pel sediment, excavats a la roca i que alguns autors han identificat com a restes d'antigues passeres medievals.
- Passem el pont i tombem a la dreta, en direcció a la Muntada. Just en arribar sota la casa, tombem a la dreta per un corriol que baixa al riu i que, de

seguida, ens deixa a la resclosa de la Muntada. Per sota de la resclosa, a la llera rocosa de la riera, podem observar un conjunt de forats quadrats excavats a la roca que probablement corresponen al basament d'una antiga resclosa de fusta.

- Prenem, tot seguit, el corriol que corre paral·lel a la riera, resseguint el seu marge esquerre i al costat del rec de la Muntada. Aquest rec arrenca de l'embassament de la Muntada i ratlla el vessant de la muntanya fins a les Oliveres, on servia per alimentar el molí de

Resclosa de la Muntada

EL SISTEMA HIDRÀULIC MEDIEVAL DE LA VALL D'HORTA

Rec de la Muntada

Resclosa Parellada i el segon molí de les Oliveres

la masia. Es tracta d'una senzilla conducció de terra batuda amb alguns trams obrats.

- Poc abans d'arribar a les Oliveres, en travessar el darrer torrent, podem observar les restes d'un antic trull de moldre olives. Seguim pel corriol i arribem, tot seguit, a la masia de les Oliveres. L'antic camí de bast passava entre els edificis del mas, conformant l'anomenat "barri", però avui dia cal vorejar la casa per la seva part superior. Sota la masia es localitzen les ruïnes del molí de les Oliveres i la seva bassa, que funcionava mercès a l'impuls de l'aigua del rec de la Muntada.
- Per visitar les restes, però, cal demanar permís als habitants de la masia. Sortim a una pista de terra just davant la casa i la seguim de front. En arribar a un encreuament tombem a la dreta. Travessem la riera i girem, tot seguit, a l'esquerra. Caminem per una pista ben ombrívola, sota les capçades d'uns enormes pollancres. En aquest punt podem observar, a la dreta de la pista, una petita construcció corresponent al segon molí de les Oliveres. Aquest era alimentat per un rec, avui pràcticament desaparegut, que corria pel marge dret de la riera provinent de la resclosa de Comadran i que omplia la bassa que hi havia damunt del molí. En aquest mateix punt, a la llera de la riera, hi ha la resclosa de la Parellada, la darrera construcció d'aquesta mena que trobarem a la Vall d'Horta, i que alimentava la bassa del molí de la Roca, on ens adrecem tot seguit.
- Desfem la pista i tornem a travessar

la riera. Deixem a mà esquerra el camí de les Oliveres i prenem la pista de més a la dreta. Travessem alguns camps de conreu i, de seguida, arribem a la Roca. Sota la casa (dreta) podem observar el rec que arriba de la resclosa de la Parellada. Es tracta d'una construcció notable, parcialment bastida amb pedra.

- Passem per damunt de la Roca i enfilem la pista que dóna accés a la casa. A continuació veurem, a mà dreta, la bassa i el molí de la Roca. Aquest és, sens dubte, el molí fariner més famós de la vall, per bé que ja no conserva res de la seva maquinària. En aquest punt arribem al punt i final d'aquesta passejada que ens permet apropar-nos un xic al coneixement d'un dels sistemes hidràulics més antics de la comarca. En la caminada haureu esmerçat uns tres quarts d'hora, per bé que amb les aturades el temps es pot allargar notablement.

Molí de la Roca

LA HISTÒRIA

La primera notícia que tenim de l'existència d'un molí a Sant Llorenç Savall la trobem en un document de l'any 1136 on l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt cedeix a Bernat Pere un molí situat al "Puig Penjat". Malauradament, desconeixem la ubicació d'aquest topònim. Cal pensar, però, que es tractava d'un molí senzill, alimentat per una resclosa bastida amb fusta.

Centrant-nos específicament en el sistema hidràulic de la Vall d'Horta, tenim constància documental de l'existència de la resclosa de la Muntada des de finals del segle XII. En aquella època probablement era bastida amb fusta (encara es conserven els forats excavats a la roca) per a ser substituïda posteriorment per una de pedra. Tot indica, per tant, que al segle XII ja existia un sistema hidràulic més o menys complex a la Vall d'Horta i, de ben segur, una sèrie de mo-

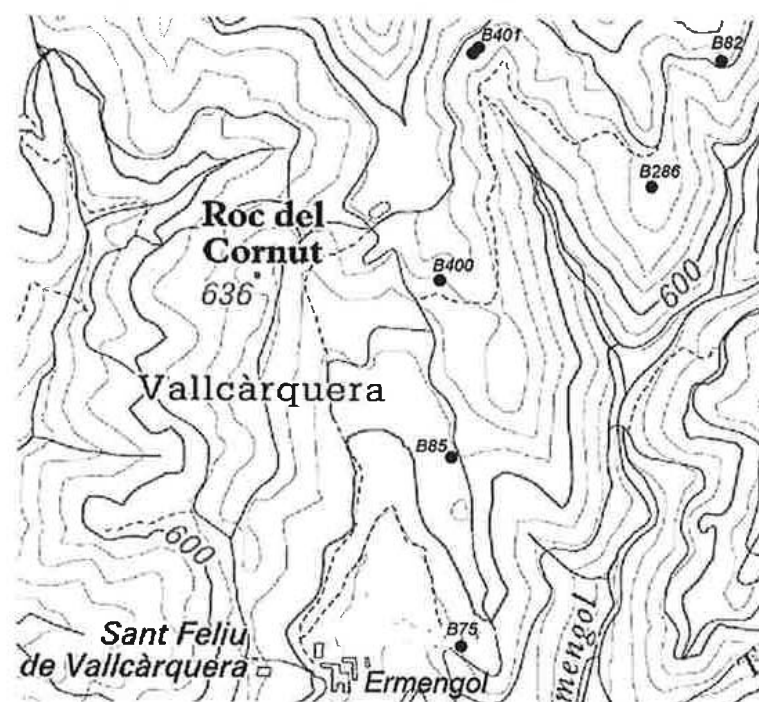
lins fariners vinculats a la seva xarxa. En aquest sentit, el molí de la Roca està documentat des del 1328, mentre que el de les Oliveres es remunta al 1415. Aquestes datacions, però, emmascaren una existència de ben segur anterior. Pel que fa al segon molí de les Oliveres, tot sembla indicar que el seu origen és força més modern.

Durant l'edat mitjana, els molins fariners de la Vall d'Horta eren propietat del senyor del castell de Pera, qui els arrendava a pagesos de la zona a canvi del pagament de determinats censos. Durant un bon grapat d'anys, el mas de la Roca gaudí del monopoli d'aquests molins, assegurant-se així uns ingressos gens menyspreables, ja que tota la pagesia de la contrada estava obligada a moldre-hi el seu cereal, satisfent la corresponent càrrega fiscal. Els molins de la Vall d'Horta van funcionar fins ben entrat el segle XX.

Albert Vicens Llauredó

ELS FONDOS, ERMENGOL I MASCARELL

Mapa Ermengol Salallessera 2015

Fent companyia a la barraca doble de cal Cusi i també a la barraca restaurada del Coronell (veure butlletí 22), hem reconstruït una nova barraca de vinya: la barraca dels Fondos. Tal i com podeu veure a l'imatge, la barraca havia perdut els muntants, la jàssera i també part del sostre. Avui la construcció restaurada presideix el bell mig de la fondalada i és visible tan bon punt assolim el collet on hi ha la bassa d'extinció d'incendis de sobre l'Ermengol. A mitjan segle XIX es comptaven fins a 25 parcers dins el sector dels Fondos. Malauradament no podem esbrinar qui era el propietari de la barraca núm. 286 fins que no es pugui recuperar el plànol cadastral que l'agrimensor José Pié va aixecar l'any 1853 i que avui es considera desaparegut. El final de la restauració es va acompanyar d'un magnífic tiberi a Salallessera, cortesia de l'Adela Martín i l'Antonio Román.

Pel que fa l'Ermengol, s'han consolidat dues barraques que són a frec del camí que de la casa va a Granera, les núms. 85 i 75, i també s'ha restaurat la barraca núm. 400, dita de l'Olleta. Aquesta barraca havia perdut bona part del sostre i també dels contraforts. De dins la construcció rural els menuts de la colla van desenterrar amb molta cura una col·lecció d'estris de cuina, prova fefaent que a l'interior de les barraques de vinya també s'hi cuinava. La família Vallhonrat també ens van obsequiar amb un magnífic dinar a l'Ermengol, on la colla es va refer de tots els esforços.

Al sector del torrent de Mascarell també s'ha consolidat la barraca datada de 1861, dita del Victo el Campaner. La construcció, adosada a un marge de vinya, havia perdut gairebé la totalitat dels contraforts i llur pedra segurament havia estat sustreta, donat que no es trobava enterrada pel volt. Fou menester tragar la pedra d'un altre lloc, completant la barraca en dotze jornades matinals.

Com sempre, totes aquestes barraques han estat apadrinades per tal que algú en tingui cura i es puguin mantenir en peu més temps, com a record del que fou la puixança de la vinya al segle XIX i també per a que serveixin de refugi de tots aquells que gaudeixen de la natura.

Pels que estigueu interessats en la reconstrucció d'aquest patrimoni, la secció es troba cada diumenge darrer de mes a les 9 h a la font de l'Aixeta. Les sessions són matinals i les tasques són ben diverses i aptes per a totes les edats: netejar de brolla l'entorn immediat de les barraques, omplir cubells amb pedra petita, tragar pedres, aixecar parets de pedra seca, desenterrar pedra caiguda, fer piles de terra per a la coberta, fer caixes-niu, apadrinar una barraca, etc. Us hi esperem!

JORDI GUILLEMOT

miscel·lània d'assercenca

JA TENIM “CARRO DELS MORTS”

El passat mes de setembre vam tenir ocasió de contemplar, a plaça, l'excel·lent feina duta a terme per un grup de llorençans interessats en la recuperació de la memòria històrica. De forma totalment desinteressada, van restaurar l'antic carro funerari que fa anys restava abandonat a l'antic escorxador. Des de Lacera volem felicitar-los per la iniciativa i pels espectaculars resultats. Enhorabona!

JORNADES EUROPEES DEL PATRIMONI

El passat dissabte 10 d'octubre Lacera va organitzar les Jornades Europees de Patrimoni conjuntament amb la CUP Savall, el Departament de Cultura, l'Associació Catalana de Municipis i Comarques, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Institut Ramon Muntaner. Enguany, les activitats giraven al voltant del patrimoni industrial. És per això que vam decidir organitzar una passejada per la Vall d'Horta amb l'objectiu de donar a conèixer el seu sistema hidràulic medieval de rescloses, recs i molins. La jornada fou un èxit i comptà amb la participació de vint-i-dues persones.

